

בדין חשד בהדלקת נר חנוכה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כג עמוד א

אמר רב הונא: חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות. ואמר רבא: לא אמרן אלא משתי רוחות, אבל מרוח אחת לא צריך. מאי טעמא אילימא משום חשדא, חשדא דמאן, אילימא חשדא דעלמא, אפילו ברוח אחת נמי ליבעי. אי חשדא דבני מתא, אפילו משתי רוחות נמי לא ליבעי. לעולם משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי: כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק, בהך פיתחא נמי לא אדליק. ומנא תימרא דחיישינן לחשד דתניא, אמר רבי שמעון: בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פיאה בסוף שדהו: מפני גזל עניים, ומפני ביטול עניים, ומפני החשד, שלא יהיו עוברין ושבין אומרים: תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו.

הגמ' אומרת כי אם יש לאדם בית שיש לו שני פתחים לשני רחובות, חייב להדליק בשני הצדדים שלא יחשדוהו בני העיר העוברים בצד אחד שלא הדליק בו, שאינו מקיים מצוות הדלקת נר חנוכה כלל. למרות שבני העיר יודעים שיש לו פתח גם בצד השני, ויכולים להניח שהדליק שם, בכ"ז צריך להדליק בשני הצדדים, למנוע גם חשד כזה. וכך פסקו הרמב"ם הטור והשו"ע.

טור אורח חיים סימן תרעא

חצר שיש לה ב' פתחים מב' רוחות צריך להדליק בב' פתחים שלא יחשדוהו העוברים לומר כשם שלא הדליק בזה הפתח כך לא הדליק באחרת

והקשה הב"י¹ על הטור, הרי כאשר יש איסור הנובע מחשד, אם יש אפשרות שלא יחשדוהו אין צורך לחשוש לחשד של מי שדווקא רוצה לחשוד בו. והראיה מהגמ' בברכות האומרת שאסור לעבור אחרי בית הכנסת בשעת התפילה, כאשר הולך לצרכיו, כי יחשדוהו שלא מתפלל בציבור. שהרי אינו נכנס לבית הכנסת. אולם אם יש לבית הכנסת כניסה נוספת, מותר לעבור אחרי בית הכנסת, כי ניתן להניח שלא נכנס בפתח זה, אלא רוצה להכנס בפתח השני, ואילו כאן נדרש להדליק בשני הצדדים ולא אומרים שהעוברים, בני העיר היודעים שיש לו שני פתחים לביתו, יאמרו שמדליק בצד השני.

ומתוך הב"י שני תירוצים.

1. שחשד שאינו מתפלל הינו חשד גדול, שהוא פורק עול שמים. ולכן לא יחשדוהו בכזה חשד גדול. ויניחו שהוא רוצה להכנס בפתח השני.
2. שגר חנוכה כרוך בהוצאה כספית, וטבע האנשים שעל ממון חושדים יותר בבן אדם, שרוצה לחסוך ממנו ולא מדליק נרות חנוכה. אולם בתפילה שאינה כרוכה בהוצאה כספית, לא חושדים בו ומניחים שיכנס בפתח השני.

1 בית יוסף אורח חיים סימן תרעא

חצר שיש לה שני פתחים משתי רוחות צריך להדליק בשני פתחים וכו' עד די לו באחד מהם. מימרא בפרק במה מדליקין (כג.) וכתב הר"ן (י. ד"ה א"ר הונא) ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתחא. וא"ת מ"ש מהא דאמרינן בפרק קמא (ח:) ובתרא (סא.) דברכות אסור לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלית ליה פתחא אחריתא אבל אית ליה פתחא אחריתא לית לן בה דאמרי בפתחא אחריתא עייל והכא נמי נימא דאף על גב דחזו דלא אדליק (בתר) [בחד] פתחא לא אתו למחשדיה דאמרי באידך פתחא אדליק וי"ל דלענין תפלה שאני דכיון דאי לא מצלי הוה להו פורק עול מלכות שמים מעליו כל היכא דאיכא פתחא אחריתא לא אתו למחשדיה מה שאין כן לענין חנוכה ועי"ל דהדלקת נר חנוכה כיון דיש בה הפסד ממון אי איכא פתחא אחריתא אתו למחשדיה כי היכי דבהאי לא אדליק בהאי נמי לא אדליק אבל בתפלה דלית בה הפסד ממון כי איכא פתחא אחריתא לא אתו למחשדיה:

הב"ח על הטור במקום, מביא את קושית הב"י, ומתרץ על קושיות הב"י שני תירוצים אחרים.

1. שבעצם הסיבה שמותר לעבור אחרי בית הכנסת היא לא כי מניחים שיכנס בפתח השני, אלא כי בתפילה יש לו עוד זמן רב להתפלל, ומניחים שיתפלל אח"כ, ואילו בנר חנוכה שזמן ההדלקה מצומצם, יש יותר חשד.
2. שבבית הכנסת שיש לו שני פתחים, יש אנשים שנכנסים מכאן ויש שנכנסים בפתח השני, ולכן אין חשד. אבל בנר חנוכה אם הוא מדליק בפתח השני כולם היו יודעים,

ותירוציו דחוקים ולא ברורים, שהרי משמע מהגמ' שהסיבה שמותר אם יש פתח שני, היא כי האנשים מניחים שהוא נכנס בפתח השני, ולא בגלל שיתפלל אח"כ. שאז היה מותר לעבור אחרי בית הכנסת גם אם יש רק פתח אחד.

גם תירוצו השני חסר הבנה. שהרי אם כולם יודעים היכן הוא מדליק, למה באמת צריך להדליק גם בפתח השני. ואם יתלה פתק, אני מדליק בצד השני, האם זה מספיק?

המגן אברהם² על השו"ע אומר כי למעשה בבית הכנסת אין שאלה של חשד שיאמרו שאינו מתפלל, שהרי גם אם לא עובר מאחרי בית הכנסת, אלא בשעת התפילה נמצא בשוק לעסקיו, הרי יאמרו שאינו מתפלל. אלא הטעם שאסור לעבור אחרי בית הכנסת בעת התפילה היא משום בזיון בית הכנסת. אולם אם יש פתח אחר אין כאן בזיון.

אלא שטעמו אמנם יפה, אולם הגמ' אומרת מפני החשד, ולא מפני הבזיון.

ב. לכאורה, הגמ' עצמה שאומרת שחייב להדליק בשני הפתחים מחמת החשד של העוברים ושבים קשה, מה שונה דין מי שיש לו שני פתחים שחייב להדליק בשני הפתחים מחמת החשד, למי שיש לו בית שאינו מתגורר בו, שאינו חייב להדליק בו מפני החשד. או שני בתים שבאחד ישן ובאחד אוכל, שלא חייב להדליק בשניהם?

או אכסנאי שמדליקים עליו בתוך ביתו, למרות שיש לו פתח משלו אינו חייב להדליק משום חשד?

ולמה כאשר כבתה, אין זקוק להדליקה שנית משום חשד. ואם תאמר שאין חשד כאשר רואים מגורה כבויה, ויאמרו שהדליק וכבתה, א"כ גם בשני פתחים, די שיניח מגורה כבויה בפתח השני, וידליק רק בפתח אחד, או שיתלה פתק אני מדליק בפתח השני?.

וביותר קשה ראיית הגמ' מדין פאה, שמחייבים אותו להניח פאה בסוף שדהו מפני החשד, שיאמרו האנשים שאינו מניח פאה, שהרי אם יניח פאה בתחילת השדה, ועד שיגמור את הקציר, כבר לא תישאר פאה, כי העניים לקטו אותה, והרי יחשדו אותו שלא הניח פאה, ולכן

² מגן אברהם סימן תרעא ס"ק יב

מפני החשד הקשה הרב"י בסי' צ' ס"ח אמר' אם יש לבה"כ פתח אחר מותר וכו' ולא אמר' מדבהא לא עייל בהא נמי לא עייל ות' כיון שיש כאן חסרון כיס יחשדוהו טפי משא"כ בבה"כ עכ"ל ול"נ דלק"מ דמהם אין הטעם שיחשדוהו שלא יכנס לבה"כ דהא באמת כמה פעמים שהוא טרוד בעסקיו א"צ לילך לבה"כ ועוד דכשמהלך בשוק בשעת תפילה אנו רואים שאין נכנס לבה"כ ואפ"ה שרי אלא הטעם כמ"ש רש"י דכשהולך סמוך לבה"כ נראה כפורק עול ומבז' בה"כ שאע"פ שאינו נכנס לה הולך סמוך לה דה"ל להתרחק ממנה ולהתבייש במה שאינו יכול ליכנס לה אבל אי איכא פתחא אחרינא ליכא ביזוי לבה"כ דוק ברש"י בברכות דף ס"א ותמצא כדברי ועל תי' הרב"י קשה דאטו בבה"כ מי לית בה חסרון כיס דאדהכי והכי בטל משווקים כדאמרינן בב"מ פ"ב:

קבעו חכמים שיניח תמיד בסוף השדה. אבל כאן בנר חנוכה, למה חייב להדליק בשני הפתחים, מפני החשד, מי שחושד בו שיבדוק ויראה שהוא מדליק בצד השני?

וצריך להסביר

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כב עמוד ב

איבעיא להו: הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה תא שמע. דאמר רבא: היה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום. שמע מינה: הנחה עושה מצוה. התם: הרואה אומר לצורכו הוא דנקיט לה.

תא שמע. דאמר רבא: הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום. אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומו בעינן. משום הכי לא עשה כלום. אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה אמאי לא עשה ולא כלום. התם נמי; הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה.

מסקנת הגמ' שהדלקה עושה מצווה, ולכן הסיבה שהדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא ידי חובתו כי הדלקה במקומו בעינא. אולם תמיהו כל מפרשי השו"ע³, שהשו"ע והטור, שאכן פסקו שהדלקה עושה מצוה, ובכ"ז כתבו כי הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא ידי חובתו, כי הרואה אומר לצורכו הוא מדליקה. וכל התירוצים שנאמרו בקושיה זו דחוקים מאד.

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרעה סעיף א

ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, לא יצא, שהרואה אומר: לצורכו הוא מדליקה; וכן אם מדליקה ואוחזה בידו, במקומה, לא יצא, שהרואה אומר: לצורכו הוא אוחזה.

והנה, הגמ' אומרת שהיה תפוס נר חנוכה ועומד, דהיינו שהדליק את הנר בחוץ במקום הראוי להדלקה, אלא שלא הניחו על החנוכה, אלא עמד שם והחזיקו בידו כל זמן ההדלקה, חצי שעה, לא יצא ידי חובתו כי הרואה אומר לצורכו הדליקה. והדברים תמוהים, אם הדליק את נר החנוכה במקומו, והוא עמד שם עם הנר בידו כל זמן ההדלקה, מה אכפת לנו אם עובר אורח יחשוב שהוא הדליק את הנר לצורך אחר? הוא מקיים מצוה כדינה, ומה חשוב מה יחשבו אחרים. או הדין שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, למ"ד שהנחה עושה מצוה. הרי מצד הדין הוא מקיים את המצוה למהדרין, ומה יש לנו לפסול הדלקתו כי איזה עובר אורח יחשוב שהוא מדליק מסיבה אחרת?

ולכן צריך לומר. שתקנת חז"ל להדליק נר חנוכה משום פרסומי ניסא, היתה שחיוב ההדלקה יעשה בצורה שהרואים יבינו שההדלקה היא אך ורק לצורך מצוות נר חנוכה, ולכן ניתקנה ההדלקה בשעה שיש ברחוב אנשים עד שתכלה רגל מן השוק, שזה לעיננו באדין הדלקה, אם לא ברור לרואים שהנר הודלק למצוות נר חנוכה. ולכן כל הדלקה שיש עליה איזה הרעור שמא אינה למצוות נר חנוכה אינו יוצא ידי חובת הדלקה.

יש גם ראייה מדברי התוס' האומרים שהמהדרין מן המהדרין, זה הידור רק על נר איש וביתו, שהרי אם ידליקו נרות "מוסיף והולך" לכל אחד מבני הבית, הרואים לא ידעו כמה ימים היום, ולא יהיה ניכר הנס בהדלקתו, דהיינו עיקר החיוב הוא עבור הרואים, שזהו פרסומי ניסא.

³ מגן אברהם סימן תרעה ס"ק ג

שהרואה אומר וכו' - הקשה הב"ח הא בגמרא אמרינן הטעם דהדלק' במקומו' בעינן כיון שהדלקה עושה מצוה וא"כ מה צריך לטעם זה ות' דבא לומר דאפי' לדין שמדליקין בפנים אם הוציא לחוץ לא יצא שהרואה אומר לצורכו הדליקה:

ולכן עדיין, אפילו שאנו פוסקים שהדלקה עושה מצוה, עדיין גם צריך לטעם של הרואה אומר לצרכו הוא הדליקה, דהיינו הפוסקים הבינו שדחיות הגמ' על השאלות על הנחה עושה מצוה, אינם דחיות של אולי הסיבה היא כי "הרואה אומר לצרכו הוא מדליקה", אלא שאכן זה גם טעם נכון וכך הוא הדין, ולכן אין להוכיח משם שהדלקה עושה מצוה.

וזו הסיבה בחצר שיש לה שני פתחים שחייב להדליק בשני הצדדים, כי חיוב ההדלקה הוא על הבית, ובית שיש בו שני פתחים מעיקר הדין חייב להדליק בשני הפתחים, ולא בגלל שיחשדו בבעל הבית שאינו מדליק נרות חנוכה, אלא שזה פסול בהדלקה אם לא ברור שהודלקו הנרות בבית זה.

אולם כאשר אינו גר בבית או אינו ישן שם, או אכסנאי שמדליקים עליו בביתו, הרי אם אינו חייב בהדלקה אין שום סיבה להדליק רק כי יחשבו שאינו מדליק, זו אינה סיבה להדליק סתם,

וכן אם הדליק וכבתה, הרי את חיובו קיים כדין, ואין סיבה להדליק כי יחשבו שהוא לא הדליק.

וזה ההבדל בין בית כנסת שאם יש שני פתחים מותר לעבור כי כל האיסור הוא משום חשד, ואם יש עוד פתח לא יחשדו בו. מה שאין כן בנר חנוכה, שאינו משום חשד, אלא מעיקר התקנה היתה שדיירי הבית יוצאים בחובת הדלקה, רק בצורה כזו שברור לכולם שהדליקו, והדליקו לשם קיום מצוות נר חנוכה, ואילו במקום שאין חיוב מעיקר הדין להדליק, אין חיוב להדליק רק בגלל חשד.

והראיה שמביאה הגמ' מפאה, היא רק ראייה על כך, מכך שהתורה ציוותה, להשאיר פאה בסוף השדה, כי אנשים לא דנים את האדם לכף זכות אלא חושבים שלא השאיר פאה כלל, ואם כך דעת האנשים, הרי בנר חנוכה שיש להדליק כדי להראות לאנשים שאנו מדליקים נרות לזכר הנס, הרי יש לעשות ההדלקה בצורה שהאנשים לא יפקפקו.